

УДК 330.341.1+008.1.332.1

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА РЕГІОНІВ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Лазарева Є.В. д.е.н, с.н.с.

Бутенко А.І., д.е.н., проф.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, Україна

Лазарева Є.В., Бутенко А.І. Оцінка інноваційного потенціалу малого підприємництва регіонів українського Причорномор'я.

Виконано оцінку інноваційного потенціалу малого підприємництва регіонів Українського Причорномор'я. Доведено, що активна регіональна політика у напрямку розвитку інноваційної діяльності в регіонах і сприяння залученню до цієї діяльності МП може бути вагомим фактором соціально-економічного розвитку і формування парадигми сталого розвитку суспільства.

Ключові слова: інноваційний потенціал, мале підприємництво, Україна

Лазарева Е.В., Бутенко А.И. Оценка инновационного потенциала малого предпринимательства регионов украинского Причерноморья.

Выполнена оценка инновационного потенциала малого предпринимательства регионов украинского Причерноморья. Доказано, что активная региональная политика в направлении развития инновационной деятельности в регионах и содействия привлечению к этой деятельности малых предприятий может быть весомым фактором социально-экономического развития и формирования парадигмы устойчивого развития общества.

Ключевые слова: инновационный потенциал, малое предпринимательство, Украина

Lazareva E.V., Butenko A.I. The evaluation of the innovation potential of small businesses Ukrainian Black Sea regions.

Proved that the active regional policy towards the development of innovation in the region and to promote the involvement of small businesses may be an important factor in the socio-economic development and the formation of the paradigm of sustainable development.

Keywords: innovation potential, small business, Ukraine

Б агатосторонність такого поняття як інноваційний потенціал, потребує комплексного підходу для отримання інформації і проведення моніторингу.

Метою статі є оцінка інноваційного потенціалу підприємства, незалежно від організаційної форми, масштабів і форми власності пропонується проводити відповідно його складовим, до яких, з нашої точки зору, слід віднести: кадровий, науково-дослідницький, виробничий інформаційний, фінансовий, ринковий (маркетинговий). Вважаємо за доцільне проводити два варіанти оцінки: розгорнутий [1] і експрес-оцінку.

Постановка проблеми

Експрес-оцінка інноваційного потенціалу малого підприємництва передбачає розрахунок обмеженої кількості показників (табл. 1).

Інформація заснована на результатах державної статистичної звітності за формою № 1-інновація (річна) «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства», «ІНН «Обстеження інноваційної діяльності підприємства за три роки, затв. Наказом Держкомстату №493 від 09.12.2010 р., (у нашому випадку 2008-2010 рр.), річної фінансової звітності підприємств. Однак, відмітимо, що у вітчизняній статистичній звітності існують певні обмеження з інформації по інноваційній діяльності підприємств. Державне статистичне спостереження за формою №1-інновація (річна), №1НН складають виключно промислові підприємства та їх відокремлені підрозділи всіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання, які займаються видами діяльності, що класифікують за секціями «С» - добувна промисловість, «Д» - обробна промисловість, «Е» - виробництво та розподіл електроенергії, газоподібного палива, тепла та води. Обстеження підприємств інших видів економічної діяльності щодо результатів їх інноваційної активності, планом державних статистичних спостережень, який щороку затверджується розпорядчим актом Кабінету Міністрів України, не передбачено.

Для двох областей Українського Причорномор'я: Миколаївській та Одеській, було проведено одноразове статистичне спостереження за формою 1НН щодо інноваційної діяльності МП і отримано обмежену інформацію для оцінки, табл. 2. і табл. 3.

Таблиця 1. Розрахунок показників для експрес-оцінки інноваційного потенціалу малого підприємництва

Показник	Індикатор реагування
Кадровий потенціал	
Чисельність працівників, що виконують науково-технічну та інноваційну діяльність у секторі малого підприємництва Чисельність зайнятих працівників на малих інноваційно активних підприємствах (МПП) у високотехнологічному секторі промисловості Чисельність працівників МПП, що підвищують свою кваліфікацію	Середньомісячна заробітна плата робітників МПП Створення робочих місць МПП, особливо у сфері «наука та наукове обслуговування» і наукоємне виробництво
Науково-дослідний	
Обсяги виконаних науково-технічних робіт МПП Обсяги виконаних науково-технічних послуг МПП	Частка витрат на науково-технічну діяльність МПП у ВВП (ВРП) Рівень наукоємності виробництва
Виробничий потенціал	
Кількість МПП в економіці країни (регіону) Кількість МПП в економіці країни (регіону) на 10000 економічно активного населення	Фондоозброєність науково-технічної та інноваційної діяльності МПП Частка реалізованої продукції (послуг) науково-технічної та інноваційної діяльності сфери МПП у загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції промисловості
Ринковий потенціал	
Кількість об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ), зареєстрованих МПП Наявність інноваційної інфраструктури: технопарки; бізнес-інкубатори; інформаційні та інженерні центри, інші	Частка реалізованої інноваційної продукції МПП у ВВП (ВРП) Частка експорту високотехнологічної продукції (послуг) МПП у загальному обсязі експорту
Інформаційний потенціал	
Кількість МПП у сфері інформатизації Кількість МПП, що займаються розробкою і виготовленням програмного забезпечення Доходи МПП від надання інформаційно-комунікаційних послуг	Частка витрат телекомунікаційного сектору МПП до витрат МПП Результативність витрат телекомунікаційного сектору МПП
Фінансовий потенціал	
Обсяги фінансування МПП, у т.ч. за рахунок венчурного фінансування Обсяги інноваційних витрат у виробничому секторі МПП	Відношення повного обсягу фінансування МПП до ВВП (ВРП) Рівень доходності інноваційних витрат МПП

За даними табл. 2 в Одеській області фактично всі показники, які характеризують виробничий і фінансовий потенціали МПП, погіршилися. Середня кількість працівників МПП скоротилася з 1207 до 748 осіб, тобто на 459 осіб. Середня чисельність працівників на одне підприємство також скоротилася з 27 до 21 особи. Кількість малих підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, зменшилася з 44 од до 36 од, на 8 од. або на 19%, це стосується всіх сфер економічної діяльності, починаючи з промисловості, і, закінчуючи сферою послуг. Найбільше це стосується інформаційної сфери, де у 2008 р. працювало одне мале інноваційно активне підприємство, у 2010 р. – припинило свою діяльність. Аналогічна ситуація стосовно кількості МП, що займалися інноваційною діяльністю: у 2008 р. їх було 43 од., у 2010 р. – 35 од, зменшення на 8 од. Також МП не приділяють уваги випуску нової продукції і освоєнню нових технологічних процесів. Так, у 2008 р. 23 МП освоювали виробництво нової продукції, у 2010 р. таких було тільки 17 од., зменшення на 6 од., щодо освоєння нових видів технологічних процесів – ситуація відповідна.

Значно скоротилися витрати на інноваційну діяльність у виробничому секторі МПП, майже у два рази. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності МПП є власні кошти – у 2010 р. – на 96%. На жаль, статистичною звітністю не передбачено інформації щодо обсягів венчурного фінансування МПП і обсягів фінансування МП, що виконують роботи (проекти) з пріоритетних видів інноваційної діяльності.

По Миколаївській області аналіз інноваційної активності малих промислових підприємств за 2008-2011 рр., показав наступне, табл. 3.

У табл. 3 динаміка показників, які частково характеризують інноваційний потенціал по двох його складових, в цілому позитивна, помітні такі характерні тенденції.

Кількість МПП збільшилася на 19 од. або більше ніж у два рази, на 205,6%; середня чисельність працюючих збільшилася с 479 осіб до 797 осіб, тобто на 318 осіб або майже у два рази, на 1,66 рази.

Кількість МПП, що впроваджували інноваційну продукцію (процеси), збільшилася у 4 рази, з 3 од. до 12 од. На підприємствах впроваджували нові

види продукції і нові технологічні процеси. Якщо у 2008 р. було впроваджено 3 нових види продукції, то у 2011 р. вже 6 од., щодо технологічних процесів, то ситуація аналогічна, у 2008 р. впроваджено 3 види технологічних процесів, у 2011 р. 9 видів.

При оцінці фінансового потенціалу МПП області помітно збільшення загального обсягу витрат з 7,17млн. грн. у 2008 р. до 7,8 млн. грн. у 2011 р., або на 9,32%. Але, відмітимо, що у 2009 р. обсяги фінансування скоротилися більше ніж у 3 рази у порівнянні з 2008 р., і дорівнювали 2,2 млн. грн.

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності МПП області були власні кошти підприємств, від 100% у 2008-2009 рр. до 89,2-73,4% у 2010-2011 рр. Кредитні ресурси у цю

сферу залучали тільки у 2009 р., їх частка складала 9,8% загального обсягу фінансування, у 2011 р. регіон отримав підтримку у розмірі 1,37 млн. грн. або 17,4% загального обсягу фінансування інноваційної діяльності. У Миколаївській області за період аналізу також в реалізацію інноваційної діяльності залучалися кошти місцевого бюджету в межах 1-9,8% загального обсягу фінансування інноваційної діяльності МПП.

Із загального обсягу фінансування обсяги витрат на дослідження і розробки (внутрішні та зовнішні) склали 0,6-2,0%, що вище за середню в Україні за 2009-2011 рр. – 0,9;0,7;0,4%.

Таблиця 2. Оцінка інноваційного потенціалу МПП у 2008-2010 рр. в Одеській області

Показник	Роки		2010 р. до 2008 р.
	2008	2010	
Оцінка виробничого потенціалу МПП			
Середня кількість працівників МПП, осіб	1207	748	0,62
Середня кількість працівників на одне підприємство, осіб	27	21	0,78
Кількість малих підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, од., у т.ч.:	44	36	0,82
у промисловості	20	16	0,80
у сільському господарстві	_*	_*	-
у фінансовій сфері	0	0	0
у транспорті та зв'язку	10	8	0,80
в інформаційній сфері	1	0	0
у сфері послуг	3	2	0,67
Кількість малих підприємств, що впроваджували інноваційну продукцію (процеси), од., у т.ч.:	43	35	0,81
у промисловості	20	16	0,80
у сільському господарстві	_*	_*	-
у фінансовій сфері	0	0	0
у транспорті та зв'язку	10	8	0,80
в інформаційній сфері	1	0	0
у сфері послуг	2	1	0,50
Кількість малих підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію (послуги), од.	_*	17	-
Кількість малих підприємств, що освоювали виробництво нових видів продукції, од.	23	17	0,74
Кількість малих підприємств, що освоювали нові технологічні процеси, од.	31	25	0,81
Обсяги інноваційних витрат у виробничому секторі МП	4118,9	2450,4	0,60
Обсяги інноваційних витрат у невиробничому секторі МП	5102,2	4187,7	0,82
Обсяги витрат на наукову і науково-технічну діяльність МП	_*	_*	-
Обсяги річного фінансування МПП, у т.ч. за рахунок:	_*	6638,1	-
власних коштів	_*	6330,6	-
держбюджету	_*	0	0
місцевого бюджету	_*	0	0
кредитів	_*	0	0
внутрішніх інвестицій	_*	0	0
іноземних інвестицій	_*	307,5	-
Обсяги венчурного фінансування МПП	_*	_*	-
Обсяги фінансування МП, що виконують роботи (проекти) з пріоритетних видів інноваційної діяльності	_*	_*	-

розраховано за даними Держкомстату України

*не передбачено статистичною звітністю

Таблиця 3. Окремі показники, що характеризують інноваційну діяльність малих промислових підприємств Миколаївської області у 2008-2011 рр.

Показник	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2011р. до 2008 р.
Оцінка виробничого потенціалу МПП					
Середня кількість працівників МПП, осіб	479	396	680	797	1,66
Кількість малих підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, од.	18	18	29	37	2,06
Середня кількість працівників на одне підприємство, осіб	27	22	23	22	0,81
Кількість малих підприємств, що впроваджували інноваційну продукцію (процеси), од.	6	7	7	11	1,83
Кількість малих підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію (послуги), од.	3	9	11	12	4,0
Кількість малих підприємств, що впроваджували виробництво нових видів продукції, од.	3	6	6	6	2,0
Кількість малих підприємств, що впроваджували нові технологічні процеси, од.	3	5	4	9	3,0
Оцінка фінансового потенціалу МПП, тис. грн.					
Загальний обсяг річного фінансування МПП, у т.ч. за рахунок	7175,7	2192,7	5440,3	7844,6	1,09
власних коштів	7175,7	2192,7	4853,3	5759,8	0,80
держбюджету	-	-	-	1368,2	н/с
місцевого бюджету	-	-	50,0	716,6	н/с
кредитів	-	-	534,0	-	0
Обсяги витрат на дослідження і розробки (внутрішні та зовнішні)	42,9	42,9	-	12,7	0,30

н/с – данні не співставляються

Вклад основного матеріалу дослідження

Оцінка інноваційного потенціалу МПП в двох областях Українського Причорномор'я показав, що, незважаючи на визнане у світі значення малого бізнесу та його потенціалу в розвитку інноваційного підприємництва й економіки в цілому, цей сектор підприємництва не став пріоритетним і не набув належного розвитку.

Мале підприємництво потребує державної підтримки та створення сприятливих умов існування, бо має слабкі та вразливі особливості, обумовлені самою природою їх діяльності. Інструментом реалізації на обласному рівні державної політики щодо підтримки малого підприємництва та інвестиційно-інноваційної стратегії є регіональні програми розвитку малого підприємництва. У регіонах Українського Причорномор'я – Херсонській, Одеській, Миколаївській областях та АР Крим, розроблені та діють відповідні програми на період 2011–2012 роки. У кожній з цих програм проголошується необхідність інноваційного розвитку та підвищення добробуту і конкурентоспроможності регіонів й національної економіки на підставі інноваційної діяльності, але інноваційна

складова відображена фактично на декларативному рівні, без проведення спостережень та моніторингу інноваційної активності МП, реальної підтримки та стимулювання суб'єктів малого підприємництва інноваційної спрямованості. Основними чинниками, що перешкоджають впровадженню інновацій, на наш погляд є: невизначеність економічної вигоди, нерозвиненість інфраструктури, недосконалість нормативно-правової бази, неповна інформація про ринки збуту, висока вартість нововведень, низький попит на нові товари, нестача коштів, низький інноваційний потенціал малих підприємств тощо. На нашу думку, головним стримуючим чинником слід вважати відсутність в українському виробничому бізнесі мотиваційних умов для створення і підтримки повноцінного попиту на інноваційну продукцію (послуги).

Аналіз місця і ролі інноваційного потенціалу малого підприємництва в Україні та її регіонах за результатами дослідження в цілому показав: розвиток цього сектора підприємництва не є пріоритетним, що в цілому гальмує розвиток МПП.

Побудова сучасного механізму регулювання інноваційної діяльності в країні щодо інноваційно

активного підприємництва потребує визначення нових пріоритетів використання інноваційного потенціалу малого підприємництва. Вважаємо за доцільне запропонувати першочергові напрями державної політики щодо ефективного використання інноваційного потенціалу МПП.

1) Створення середовище або умов, які б сприяли становленню МПП. Для цього слід пройти ряд етапів. На першому етапі необхідно проведення цільової інноваційної політики держави і регіонів в рамках загальної науково-технічної політики, яка встановлює напрямки «технологічного прориву». Організаційними напрямами цього етапу могли б стати:

- створення мережі інноваційно-технологічних центрів, які б безпосередньо займалися створенням нової продукції та технологій на ринкових засадах;
- створення системи інноваційних бізнес-центрів по трансферу технологій, які могли б обслуговувати різні підприємства і організації.

Відповідні «інфраструктурні елементи» повинні стати головними центрами забезпечення інноваційного розвитку підприємств. На другому етапі, з розвитком ринкових відносин, пріоритети визначаються внутрішнім і зовнішнім ринком, кон'юнктурою на нові ідеї, продукцію, послуги. Вплив держави зводиться, для створення сприятливих умов для новачків, спрощення форм регулювання господарських відносин через податкові, інвестиційні, фінансово-кредитні, митні, управлінські механізми. На третьому етапі акценти в інноваційній політиці мають бути зміщені в напрямку ефективного і безпечного використання результатів науково-технічної та інноваційної діяльності, спрямування цих результатів на соціальне регулювання наслідків інноваційної діяльності.

2) Формування політики, яка б переорієнтувала суб'єкти підприємницької діяльності від традиційного до інноваційного високотехнологічного виробництва, яке забезпечувало б ефективне використання ресурсів. Тобто пріоритетним полем інноваційної діяльності МПП доцільно визнати наукомісткі види діяльності. До таких видів у промисловості, до яких доцільно залучити МПП Українського Причорномор'я, слід віднести: виробництво комп'ютерів та офісного обладнання, виробництво електронних засобів комунікацій, фармацевтична промисловість. До наукомістких видів послуг віднести: сучасні види зв'язку, фінансові послуги, освіту, охорону здоров'я, бізнес-послуги. Останні включають: комунікаційні послуги, послуги зі створення програмних продуктів та комп'ютерного обслуговування, контрактні НДР, консалтинг (управлінський, інвестиційний, маркетинговий, інноваційний, юридичний), послуги щодо управління персоналом і зайнятості, послуги, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності, бухгалтерські, інші послуги, які використовують при організації та веденні сучасного бізнесу.

3) З урахуванням пріоритетних напрямів розвитку країни, регіону, визначених відповід-

ними програмами соціально-економічного розвитку, законодавчо затвердженими пріоритетними напрямами розвитку інноваційної діяльності, науки і техніки, доцільно розробити декілька сценаріїв розвитку МПП на рівні країни, регіону: промислово-інноваційний, соціально-інноваційний, еколого-інноваційний. Так, промислово-інноваційний сценарій передбачає пріоритетний розвиток МПП в обробній промисловості: машинобудування, електротехніка, приладобудування, хімічна промисловість; у сферах «наука і наукове обслуговування», інформаційні технології. Соціально-інноваційний передбачає пріоритетний розвиток МПП в сферах культури, охорони здоров'я, освіти, соціальних, побутових і комунальних послуг, туризмі.

4) Мале інноваційне підприємство в економіці сталого розвитку може вирішувати проблему забезпечення зайнятості найбільш активної частини персоналу науково-технічної сфери, у значній мірі забезпечувати нагромадження знань з наукового і науково-технічного сектора на ринок товарів і послуг, що ґрунтуються на інтелектуальній власності.

Для реалізації цього пріоритету потрібно розроблення програми «Підтримка розвитку ділової спроможності українських МСП в інноваційній сфері» щодо розбудови мережі консультативних, інформаційних і навчальних послуг для малих підприємств, у т.ч. послуг on-line, а також загальнонаціональної мережі бізнес-інкубаторів з метою організації підтримки бізнесу в Україні у напрямках: надання рекомендацій владним і підприємницьким структурам з розвитку МСП, консультативно-методологічній підтримці з експортно-інвестиційної діяльності та залучення іноземних інвестицій, підвищення обізнаності МСП щодо інтернаціоналізації бізнесу у країні, інші.

5) Досвід комерціалізації розробок, що вже з'являється на МП, може бути взаємовигідно поєднати з новими результатами роботи науководослідних організацій (НДО). Налагодження кооперації щодо розробки нових моделей, перетворення фундаментального знання в об'єкти інтелектуальної промислової власності, що комерціалізують, об'єктивно сприяє розвитку спільної діяльності МП і НДО, залучення до неї крупних наукових організацій. Наукове ядро такої організації оточено мережею науково-технічних, виробничих, впроваджувальних, консультаційних, інформаційно-аналітичних, патентних, економічних та інших підрозділів і фірм, націлених на комерціалізацію результатів НДДКТР і перетворення їх в інновації. Таку структуру можна розглядати як інноваційний кластер або сукупність економічно самостійних суб'єктів, націлених на випуск наукоємної і конкурентоспроможної продукції. Під загальним управлінням у такій структурі об'єднані інноваційна і інвестиційна діяльність, інноваційний проект розглядається як єдиний інноваційно-інвестиційний цикл. Таким чином, поєднані дослідження, розробки, дослідне

виробництво з одночасним залученням інвестицій і забезпеченням виходу на ринок.

6) Внаслідок відсутності надійної інформаційної бази, як видно вище, доволі складно оцінити стан, умови і рівень розвитку вітчизняного малого інноваційно орієнтованого бізнесу. Для вирішення цього питання доцільно створити мережу місцевих центрів інформаційної підтримки малого підприємництва за напрямками: кон'юнктура місцевих ринків (сировина, послуги, товари, пошук партнерів, підрядників тощо); наявність пропозицій вільних матеріально-технічних об'єктів, що підлягають оренді (приміщення, обладнання, транспортні засоби, офісна техніка, засоби зв'язку тощо); інформація про наукові та науково-технічні розробки і винаходи, що можуть бути надано суб'єктам малого підприємництва для використання, наявність навчальних центрів (університети малого бізнесу, студентські бізнес-інкубатори, інші організаційні форми) з підготовки та перепідготовки спеціалістів для роботи у МП, формуванні економічних знань і набуття практичних навичок роботи в умовах ринкової економіки тощо.

Для експрес-оцінки МПП можна запропонувати метод case-study, тобто дослідження їх діяльності на прикладі невеликої успішно працюючої групи підприємств (представницька група 25-30 од.).

7) Для розширення ринків збуту для МПП сформувати електронну біржу інновацій (або відкритий електронний інформаційно-торгівельний майданчик малого бізнесу), а саме: створити базу даних про інвестиційно привабливі інноваційно орієнтовані малі підприємства, розвивати регіональні Інтернет-портали інноваційного підприємництва у напрямку популяризації та рекламування інноваційних проектів малого підпри-

ємництва, у виконанні державного і соціального замовлення в окремих пріоритетних галузях, наприклад в ЖКГ та ін., надавати допомогу в підготовці бізнес-планів та інвестиційних проектів малих підприємств в інноваційній сфері.

8) Розробити програму створення регіональних ринків інтелектуальної власності, в якій, зокрема, передбачити механізми передачі технологій та захисту прав інтелектуальної власності у сфері малого підприємництва, сприяти комерційному використанню результатів інтелектуальної діяльності, стимулювати розвиток інноваційних ідей та впровадити їх у виробничі процеси на великих підприємствах.

9) Щодо організаційних форм МП, використовуючи позитивний закордонний досвід, доцільно розвивати такі ефективні форми МПП:

- мале інноваційне підприємство, пов'язане з процесами формування МП у межах материнських компаній (мережева форма);
- створення і функціонування внутрішніх венчурних підрозділів і зовнішніх ризикових (венчурних) фірм;
- створення інкубаторів бізнесу і розробка і реалізація інкубаторних програм.
- створення спін-офф фірм та старт-ап компаній.

Висновки

Підсумовуючи результати дослідження зазначимо, що активна регіональна політика у напрямку розвитку інноваційної діяльності в регіонах і сприяння залученню до цієї діяльності МП може бути вагомим фактором соціально-економічного розвитку і формування парадигми сталого розвитку суспільства.

Список літератури:

1. Лазарева Є.В. Методологічні аспекти формування інноваційної системи регіону . – Одеса. – Фенікс, 2010. – 320 с.

Надано до редакції 7.05.2012

Лазарева Євгенія В'ячеславівна / Eugenia V. Lazareva

Бутенко Анатолій Іванович / Anatoliy I. Butenko

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Оцінка інноваційного потенціалу малого підприємництва регіонів українського Причорномор'я [Електронний ресурс] / Є.В. Лазарева, А.І. Бутенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – № 3-4 (4-5). – С. 191-196. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/n4-5.html>